

Tømmerhogst før og nå

Av Kristian Berger

Vi har gode opplysninger om sagbruk i Eidsberg langt bakover i tid. Til sagbruk må en jo også ha tømmer, og det kan kanskje også være interessant å se litt på arbeidsmetodene, hvordan hogst- og fremkjøring har skjedd – og er blitt forandret i løpet av noen ti-år i vårt distrikt.

I dag blir storparten av tømmeret høstet med prosessor og fraktet til bilvei eller vassdrag av en lastbærer, men det er kommet etter en lang tid med skifte av hjelpemidler og arbeidsmetoder. En prosessor er en skogsmaskin som hogger, kvister og sorterer tømmerstokkene til sagtømmer og industrivirke.

Øksa var sikkert det første redskapet til trefelling og er fortsatt nyttig å ha med i skogen. Jeg husker tilbake til 1930-årene. Da bruktes øksa til nakking og kvisting og som regel bågåsag til felling og kvisting. På store grove trær hadde man tømmer saga som kunne brukes. Den hadde håndtak i begge

Brattfoss Sag med Helge Filtvedt og Thor Karlstad.

ender og krevde to manns betjening. Svansen eller tigersvansen, som den kaltes, kom litt senere. Svansen var en-mannsredskap som skar mens man trakk bladet mot seg, og hadde ei fjær som trakk bladet tilbake og samtidig

Tømmerskatt

Avgift på tømmerhogst i skoger som tilhørte konge, kirke eller benefisert gods, eller som lå i kongelig almenning. Tømmerskatt ble påbudt ved resolusjon 15. april 1741 (Wessel Berg 1 s. 776) og ble betalt med 12 skilling pr. tylft sagtømmer, for tømmer til annet formål med 1/16 av markedsverdien. Tømmerskatt ble avskaffet igjen ved skattelov 1. juli 1816. Også kalt sagtømmerskatt.

H.W. i Norsk Historisk Leksikon

Anton H. Mysens sagbruk på Sagtomta i Mysen

presset bladet mot stammen. Tigersvansen ble populær, for som regel arbeidet man enkeltvis, selv om flere arbeidet i samme hogstfelt. Bågåsa blei vel fortsatt foretrukket der den strakk til, og særlig etter at den kom med blader som ikke trengte filing.

Etter at krigen sluttet i 1945, kom de første motorsagene. De første var store og tunge sager som ikke kom særlig i bruk. Rundt 1950 kom mindre sager av forskjellig fabrikat og nasjonalitet; veldig brukbare ting til felling og kapping. Disse ble etter hvert lette i vekt og bra å håndtere. De kunne brukes i alle stillinger og erstattet i stor grad øksa også til kvisting. Det lettet arbeidet og økte også kapasiteten for hoggeren. Det kom stadig flere nye typer med forbedringer, og motorsaga er jo fortsatt veldig mye i bruk i tillegg til prosessoren.

Men tømmeret skulle jo ut av sko-

gen, og det skjedde med mann og hest i samarbeid. Med kort vei kunne man bare slepe tømmeret ut, og det kunne gjøres med hest og stutting, en kort slede med snarekjettinger og med drag for hesten, eller med lunnedrag som bare var et drag med en bom med snarekjettinger. Var det lengre vei ble tømmeret lunnet, det vil si lagt i lunner for senere å bli kjørt ut av skogen eller lesset direkte på geitedonningen som var (og er) to sleder etter hverandre med trekk- og styrekjetting mellom, trukket av en hest. Fra 1950 kom også traktoren med i tømmerhåndteringen. Landbruks-traktoren hadde nå fått gummihjul, og med kjettinger på hjulene var den godt brukbar også i skogen til transport, og med vinsj til oppsamling av tømmeret.

Forandringene er store og har jo skjedd over en del år i tømmerhåndteringen, og også i godtgjørelsen for hogst

og transport. For leiehogst fikk hoggeren i 1930-årene betaling pr. tylvt trær. Betalingen varierte vel med blant annet beregnet brystmål for tømmeret. Til sagbrukene ble skurtømmer kappet i lengder målt i ft. (fot 30,5 cm) som var måleenheten for skurlast. Senere ble stokklengder kappet i antall halvmeter, og avregning for hogst og tømmerverdi skjedde pr. liter eller kubikkmeter. Denne registrering ble gjort ved stubben, med tømmerklave og lengdemål, enten av den som hogg tømmeret eller den som eide det. I dag gjør prosessoren også dette. Den kan kappe tømmerstokken i ønskede lengder ut fra avsmalning og kvalitet, for best utnyttelse av stokken.

Overgangen fra håndsag og øks til motorsag, og fra kjøring med hest til

traktor, og videre til prosessor og lastbærer, ble en stor forandring av arbeidsdagen i skogen. Før motoriseringen var det stille i skogen, bare vindsus og øksehogg å høre. Både folk og hester trengte mat og hvilepause både en og to ganger i løpet av en tung arbeidsdag. Det ble gjort opp varme, og kaffekjelen eller pøsen ble hengt over bålet. Hesten fikk maten sin, og både hogger og kjører hadde ei trivelig pause i skogen med lukt av hest og kvaie. Det var slitsomme dager, men når man i ettertid tenker tilbake og sammenligner det med nåtidens eksos og bråk fra motorsag og traktor, og med noen minutters matpause med termos, som jo er både bra og praktisk, har man nok også tapt noe av trivsel og miljø i bytte med en lettere arbeidsdag.

Gamle skogsredskaper; motorsag fra 1950, blinkeøks, tømmerklave, tømmerøks, bogesag, tigersvans og fjørsvans fra 1940-tallet.